

УДК 81'373.2:929

doi: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2019.71.10277>

ПАМ'ЯТІ ЮРІЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА КАРПЕНКА

Олена КАРПЕНКО

*Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
кафедра граматики англійської мови,
Французький бульвар 24/26, к. 131, 132, Одеса, Україна, 65058,
тел. +380930288888
e-mail: elena_karpenko@ukr.net*

Тетяна КРУПЕНЬОВА

*ДЗ "Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського", кафедра української філології і методики навчання фахових дисциплін,
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна, 65020,
тел. +380674846568
e-mail: taniakrupenev@gmail.com*

Статтю присвячено пам'яті визначного вченого, філолога, засновника Одеської ономастичної школи – заслуженого діяча науки і техніки України, члена-кореспондента Національної академії наук України, академіка Академії наук вищої школи України, доктора філологічних наук, професора Юрія Олександровича Карпенка. Описано етапи становлення його як вченого та автора значної кількості наукових монографій, підручників і навчальних посібників з мовознавства, ономастики, фундатора потужної ономастичної школи. Наведено біографічні відомості про нього та про його наукові досягнення.

Ключові слова: вчений, ономастика, філологія, власне ім'я.

Постановка проблеми. Цього року виповнюється 90 років від дня народження Юрія Олександровича Карпенка, який народився 29 вересня 1929 року в місті Малин Житомирської області. Також цього року буде 10 років, як він пішов з життя 10 грудня 2009 року. Постать, велич праці Ю. О. Карпенка безперечно потребує глибокого монографічного дослідження, яке, сподіваємося, побачить світ. Біографія та творчість Ученого неодноразово ставала темою досліджень науковців. У фаховій літературі висвітлено основні віхи його життя, детально охарактеризовано науковий доробок ученого, який налічує понад 480 праць, опублікованих у вітчизняних і багатьох зарубіжних виданнях [1; 2; 4; 5; 15].

Метою дослідження є спроба, окресливши біографію і доробок, лише віддати дань пам'яті Людині та Вченому. Але саме пережиті непрості ситуації, поєднані зі закладеними родинним вихованням звичками, сімейним, дружнім, шкільним, університетським оточенням, прочитана від дитинства література сформували ті риси характеру, що допомагали так плідно працювати багато років.

Вклад основного матеріалу. Немало довелося пережити Юрієві Олександровичу. Навчання в школі перервала війна, тому йому довелося екстерном засвоїти програму та перейти відразу в 10 клас. Під час війни через окупацію та відповідні труднощі родина втратила двох дітей – молодшу сестру та страшого брата

Юрія Олександровича. Школу Ю. О. Карпенко закінчив в 1948 році зі срібною медаллю і того ж року вступив у Львівський державний університет імені Івана Франка на філологічний факультет, який закінчив з відзнакою в 1953 році. Саме у Львівському університеті Юрій Олександрович зустрів два свої кохання, які проніс через все життя, – філологію й Музу.

Подальше навчання молода родина Карпенків (його дружиною стала одногрупниця Муза Вікторівна Чічеріна, з якою вони побралися у віці 19 років) продовжує в аспірантурі Чернівецького державного університету. Родинне життя склалося щасливо й трагічно, бо Юрій Олександрович з трьох дітей поховав двох, а після прожитих разом майже 50 років і дружину..

У 1955 році відбувся блискучий захист кандидатської дисертації Ю. О. Карпенка на тему “Історія форм кількісних числівників в українській мові”. Поступово наукові зацікавлення Ю. О. Карпенка переміщуються в царину ономастики, наслідком чого стало написання й захист 1967 року докторської дисертації “Топонімія Буковини”. Так він став наймолодшим доктором наук в Україні, а 2006 року – членом-кореспондентом Національної академії наук України.

Протягом 15 років Ю. О. Карпенко працював у Чернівецькому університеті, а з 1968 року – в Одеському державному університеті імені І. І. Мечникова, де очолював кафедри загального і слов'янського мовознавства, російської мови та української мови.

Викладачем Ю. О. Карпенко був від Бога. Ніхто не міг простіше пояснити складні речі, тому студенти його любили й шанували. Однак його найбільшою пристрастю була наукова робота, яка припинялася лише на час лекцій та недовгого відпочинку. Загальний науковий доробок Юрія Олександровича сягає більше 500 робіт, серед яких монографії, підручники, статті, матеріали доповідей тощо. Було видано бібліографічні покажчики наукових праць Ю. О. Карпенка [1; 2; 3; 4; 5], а також повний хронологічний покажчик друкованих праць Ю. О. Карпенка в 17 випуску “Записок з ономастики” [12]. До речі, вже кілька років ведеться робота зі створення електронного архіву його наукових робіт, який є у вільному доступі для зацікавленого наукового загалу – Філологічна школа Юрія Олександровича Карпенка <http://karpenko.in.ua/>.

Видатний учений В. М. Калінкін детально проаналізував ономастологічний спадок Ю. О. Карпенка у статтях “С точки зрення Ю. А. Карпенко: I. Начало (1961–1981 гг.)” та “С точки зрення Ю. А. Карпенко. II. Восхождение (1981–1986 гг.)” [9; 10]. Тут запропоновано огляд пошуків вченого від власного шляху до вершин наукової думки, шлях до розробки проблеми літературної ономастики, показано неминучу значущість для подальшого розвитку поетонімології. Цілком слушно розуміє В. М. Калінкін основну настанову Юрія Олександровича, якої він дотримувався усе своє життя: спостерігайте, порівнюйте, класифікуйте, рахуйте – і ви на вірному шляху! [7; 8]. Постаті Юрія Олександровича Карпенка як науковця і його дослідженням присвячено понад півсотні статей, рецензій і збірників, виданих в Україні, Росії, Узбекистані, Білорусі, НДР, США та ін. Окрім виданих в Одеському національному університеті кількох збірників наукових праць до різних ювілеїв ученого, вийшли друком “Востоchnoукраинский лингвистический сборник: Выпуск девятый” (Донецьк, 2004), присвячений 75-річчю від дня народження Ю. О. Карпенка, спеціальний випуск журналу “Мовознавство” (2009, № 3–4) на пошану члена-кореспондента НАН України Ю. О. Карпенка з нагоди його 80-річчя.

Ю. О. Карпенко, його учні та колеги проводили велику бібліографічну роботу. Вони постійно публікували бібліографічні дані в журналі “Опота” (Бельгія) про роботи слов’янських, українських і російських учених.

В умовах бурхливого розвитку досліджень пропріальної лексики гостро постала проблема впорядкування набору слів, словосполучень, які б задовольнили потреби точно й однозначно іменувати чітко окреслені поняття розділу мовознавства про власні імена об’єктів. У 1999 році Ю. О. Карпенко створив міжнародний науковий збірник “Записки з ономастики”. Він встиг проредагувати перші дванадцять випусків, проте видання не припинило свого існування, справа триває, і щороку виходить новий випуск, обов’язково з новою світлиною Юрія Олександровича. Останні два роки видання індексується в базі *Copernicus*, що підкреслює його актуальність для міжнародної наукової спільноти. Цей збірник виходить також і в електронному форматі на сайті www.zzo.onu.edu.ua.

Багатогранна натура видатного українського ономаста, різнобічність його інтересів, невтримність і енергія, з якими він приступив до формування ономастичної школи, відобразилися на всій діяльності його колег, учнів і послідовників. Творчими задумами Ю. О. Карпенко щедро ділився зі своїми колегами та учнями, які сформували потужну наукову школу й продовжують справу свого Вчителя. Під його науковим керівництвом та консультуванням захищено 60 кандидатських та 6 докторських дисертацій, зокрема, зараз кафедру української мови очолює його учениця, видатний науковець і просто чудова людина Тетяна Юріївна Ковалевська. Одеська ономастична школа не припинила існування після втрати свого засновника, керівника, **натхненника** завдяки тій енергії, що інвестував у неї Ю. О. Карпенко. Більше 10 дисертацій з широкого кола ономастологічних питань було захищено вже після його смерті.

Ще Ю. О. Карпенко мав численні наукові чесноти, які склали його особистість: цілковиту відданість науці, справедливість, наполегливість у наукових пошуках істини, надзвичайну працездатність і наукову безкомпромісність. Він завжди йшов власним тернистим шляхом та оберігав свою індивідуальність, але й визнавав це право за своїми колегами, рідними та друзями. Його блискуча дотепність заряджала позитивною енергією оточення вченого, спілкування з ним залишало глибокий слід у душі людини. Науковець вкладав багато власного знання і таланту в своїх учнів та молодих колег, він завжди уважно читав тексти вчених-початківців, критикував за потреби твердження, зосереджувався на усіх деталях наукової праці. Юрій Олександрович – це видатна, мудра, надзвичайно обдарована, працелюбна, доброзичлива, чуйна, розсудлива людина, великий життєлюб і мудрець, якого люди любили, шанували і поважали за його бачення життя, ставлення до праці і до людей.

Висновки. Хоча, як то кажуть, немає пророка в своїй вітчизні, однак в Одеському національному університеті це не так. Починаючи з 2010 року, кожні два роки на філологічному факультеті відбуваються Карпенківські наукові читання. Так і цього року у вересні, майже на день народження та ювілей Юрія Олександровича, відбуваються Шості міжнародні наукові читання пам’яті члена-кореспондента НАН України Юрія Олександровича Карпенка: до 90-річчя від дня народження. Вдячні учні, колеги, друзі збираються, щоб вшанувати пам’ять видатного науковця, яким був Юрій Олександрович. А що може бути кращим для цього, ніж наукова дискусія?

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бушуй А. М. Библиографический указатель по ономастике, славянскому и общему языкознанию. Профессор Юрий Александрович Карпенко / А. М. Бушуй, В. А. Колесник. – Самарканд, 1987. – 30 с.
2. Єрмошкін С. М. Бібліографічний покажчик з ономастики, загального та слов'янського мовознавства. Юрій Олександрович Карпенко / С. М. Єрмошкін. – Одеса : ТОВ “Друкарський двір”, 1993. – 29 с.
3. Железняк І. М. Юрій Олександрович Карпенко / І. М. Железняк // Зубов М. І. Юрій Олександрович Карпенко: Бібліографічний покажчик / М. І. Зубов, В. О. Колесник. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 3. – С. 4–8.
4. Зубов М. І. Юрій Олександрович Карпенко: Бібліографічний покажчик / М. І. Зубов. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. – Вип. 4. – 26 с.
5. Зубов М. І. Юрій Олександрович Карпенко: Бібліографічний покажчик / М. І. Зубов, В. О. Колесник. – Одеса : Астропринт, 2000. – Вип. 3. – 36 с.
6. Зубов Н. І. Юрій Олександрович Карпенко и его кафедра общего и славянского языкознания / Н. И. Зубов // Записки з ономастики. – 2014. – Вип. 17. – С. 44–53.
7. Калинин В. М. “Тайный смысл их царственных имен” / В. М. Калинин // Восточнославянский лингвистический сборник. – Выпуск восьмой / Редколлегия: Е.С.Отин и др. – Донецк : Донеччина, 2002. – С. 3–19.
8. Калинин В. М. Ю. А. Карпенко как зеркало славянской поэтонимологии / В. М. Калинин // Філологічні дослідження : збірник наукових праць з нагоди 80-річчя члена-кореспондента НАН України, доктора філологічних наук, професора Юрія Олександровича Карпенка. – Одеса : Одеськ. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Філолог. ф-т, 2009. – С. 8–11.
9. Калинин В. М. С точки зрения Ю. А. Карпенко: I Начала (1961–1981 гг.) / В. М. Калинин // Восточноукраинский лингвистический сборник. – 2009. – Вып. 13. – С. 53–60.
10. Калинин В. М. С точки зрения Ю.А.Карпенко: II Восхождение (1981–1986 гг.) / В. М. Калинин // Записки з ономастики. – 2013. – Вип. 16. – С. 5–17.
11. Супрун А. Е. Юрий Александрович Карпенко / А. Е. Супрун // Бушуй А. М. Библиографический указатель по ономастике, славянскому и общему языкознанию. Профессор Юрий Александрович Карпенко / А. М. Бушуй, В. А. Колесник. – Самарканд, 1987. – С. 5–15.
12. Хронологічний покажчик друкованих праць доктора філологічних наук, професора, члена-кореспондента НАНУ Ю. О. Карпенка // Записки з ономастики. – 2014. – Вип. 17. – С. 3–43

REFERENCES

1. Bushuj, A. M., Kolesnik, V. A. (1987). *Bibliograficheskij ukazatel' po onomastike, slavjanskomu i obshhemu jazykoznaniju. Professor Jurij Aleksandrovich Karpenko*. Samarkand.
2. Jermoshkin, S. M. (1993). *Bibliografichnyj pokazhchik z onomastyky, zagal'nogo ta slov'jans'kogo movoznavstva. Jurij Oleksandrovych Karpenko*. Odesa: TOV “Drukars'kyj dvir”.

3. Zheljeznjak, I. M. (2000). Jurij Oleksandrovych Karpenko. In: Zubov, M. I., Kolesnyk, V. O. *Jurij Oleksandrovych Karpenko: Bibliografichnyj pokazhchyk*. Odesa: Astroprynt, vyp. 3, 4–8.
4. Zubov, M. I. (2006). *Jurij Oleksandrovych Karpenko: Bibliografichnyj pokazhchyk*. Odesa: ORIDU NADU, vyp. 4.
5. Zubov, M. I., Kolesnyk, V. O. (2000). *Jurij Oleksandrovych Karpenko: Bibliografichnyj pokazhchyk*. Odesa: Astroprynt, vyp. 3.
6. Zubov, N. I. (2014). Jurij Aleksandrovich Karpenko i ego kafedra obshhego i slavjanskogo jazykoznanija. *Zapiski z onomastiki*, vyp. 17, 44–53.
7. Kalinkin, V. M. (2002). “Tajnyj smysl ih carstvennyh imen”. In: *Vostochnoslavjanskij lingvisticheskij sbornik, vypusk vos'moj. / Redkollegija: E. S. Otin i dr.* Doneck: Donechchina, 3–19.
8. Kalinkin, V. M. (2009). Ju. A. Karpenko kak zerkalo slavjanskoj pojetonimologii. In: *Zbirnyk naukovykh prac' z nagody 80-richchja chlena-korespondenta NAN Ukrainy, doktora filologichnykh nauk, profesora Jurija Oleksandrovycha Karpenka*. Odesa: Odes'k. nac. un-t im. I. I. Mechnykova, Filolog. f-t., 8–11.
9. Kalinkin, V. M. (2009) S točki zrenija Ju. A. Karpenko: I Nachala (1961–1981 gg.). *Vostochnoukrainskij lingvisticheskij sbornik*, vyp. 13, 53–60.
10. Kalinkin, V. M. (2013). S točki zrenija Ju. A. Karpenko: II Voshozhdenie (1981–1986 gg.). *Zapiski z onomastiki*, vyp. 16, 5–17.
11. Suprun, A. E. (1987). Jurij Aleksandrovich Karpenko. In: Bushuj, A. M., Kolesnik, V. A. *Bibliograficheskij ukazatel' po onomastike, slavjanskomu i obshhemu jazykoznaniju. Professor Jurij Aleksandrovich Karpenko*. Samarkand, 5–15.
12. Hronologichnyj pokazhchyk drukovanykh prac' doktora filologichnykh nauk, profesora, chlena-korespondenta NANU Ju. O. Karpenka. (2014). *Zapysky z onomastyky*, vyp. 17, 3–43.

*Стаття надійшла до редколегії 30. 04. 2019
прийнята до друку 18. 06. 2019*

YURIY KARPENKO: AD MEMORIAM

Olena KARPENKO

*Odesa I. I. Mechnikov National University,
English Grammar Chair,
24/26, French Blvd, r. 131, 132, Odesa, Ukraine, 65058,
phone +380930288888
e-mail: elena_karpenko@ukr.net*

Tatiana KRUPENEVA

*South Ukrainian K. D. Ushinsky National Pedagogical University,
Ukrainian Philology and professional Teaching Methodology Chair,
26, Staroportofrankovskaya Str., Odesa, Ukraine, 65020,
phone +30674846568
e-mail: taniakrupenev@gmail.com*

The article is dedicated to the commemoration of a prominent scientist, philologist, founder of Odesa School of Onomastics – Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine, Associate Member of National Academy of Sciences of Ukraine, Academician of Higher Education Academy of Ukraine, Doctor of Philology, Professor Yuriy Olexandrovich Karpenko. The stages of his professional growth as a scientist, author of numerous scientific monographs, textbooks and handbooks in general linguistics, onomastics, founder of a fertile scientific onomastic school have been outlined. Biographical and scientific achievements are being presented here. It is stated that Yuriy Karpenko's scientific heritage comprises more than 500 works, among which there are monographs, textbooks, articles, reports, etc. Four collections of bibliography of Yu. O. Karpenko's works have been published, as well as full chronological bibliography in "Opera in onomastica", issue 17. Multi-aspect nature of this outstanding Ukrainian onomatologist, diversity of his interests, his perseverance and energy, invested into the foundation of the onomastic school, influenced the activities of his colleagues, students, and followers. Yu. O. Karpenko shared his creative ideas generously with his colleagues and disciples, who formed a prolific scientific school and continue the mission of their Teacher. His scientific school is really of a great potential: 60 candidate theses and 6 doctoral theses were defended under his guidance. Yu. O. Karpenko had many scientific gifts: complete loyalty to science, justice, perseverance in the scientific search of truth, exceptional work efficiency, and scientific uncompromising stand. He always went his thorny path, and guarded his individuality, simultaneously granting this right to his colleagues, family, and friends. His outstanding sense of humour charged all his surroundings with positive energy, and communication with him influenced people's souls greatly. The scientist invested great knowledge and talent into his students and young colleagues; he always read attentively texts of beginner scientists, criticized and concentrated his attention on all the details of the scientific work.

Keywords: scientist, onomastics, philology, proper name.